

ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๘

เรื่อง

**“การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์:
สถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทย”**

โดย พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี

วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

ณ ห้อง ๑๐๕ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๘

เรื่อง

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์ :
สถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทย

โดย

พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี

คำนำ

เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนราชสุดาฯ ขึ้นเป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเฉลิมฉลองศุภมงคลวโรกาสนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้ก่อตั้งเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองพระเกียรติ ในสมเด็จพระบรมราชกุมารีและทำนุบำรุงส่งเสริมการศึกษาและวิจัยในวิทยาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย กิจกรรมของกองทุนนี้มีหลากหลาย ทั้งที่เป็นการให้ทุนส่งเสริมการวิจัย การให้เงินทุนอุดหนุนการพิมพ์หนังสือ หรือตำราที่ทรงคุณค่า รวมตลอดทั้งจัดให้มีการแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร อันหมายถึงปาฐกถาที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยองค์ปาฐกผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์ต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนพระราชหฤทัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงพระกรุณาพระราชทานปาฐกถาเรื่อง “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม” เป็นประเดิม เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระกรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๖ คณะกรรมการบริหารกองทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เรียนเชิญ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฑฒย์ เกษมศรี มาแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร ครั้งที่ ๒๘ เรื่อง “การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์ : สถาบันกษัตริย์ในบริบทสังคมไทย” ณ ห้อง ๑๐๕ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงฟังปาฐกถาเรื่องนี้ด้วย

ปาฐกถาเรื่อง “การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์ : สถาบันกษัตริย์ในบริบทสังคมไทย” ดังกล่าว เป็นปาฐกถาที่เพียบพร้อมด้วยสาระ กอปรทั้งผู้แสดงปาฐกถาก็เป็นผู้ที่มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญ ในเรื่องดังกล่าว เพราะได้ทำการศึกษา

ในด้านนี้มาตลอดเวลาหลายสิบปี นอกจากนี้ ปาฐกถาเรื่องนี้ยังเป็นปาฐกถาที่
งามพร้อมทุกแง่มุม หากจะได้จัดพิมพ์ปาฐกถาดังกล่าวขึ้นเผยแพร่ก็จะเป็นที่พอใจ
แก่ผู้ที่ได้รับไว้ศึกษาโดยทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้เรียนขออนุญาตจาก
พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์ เกษมศรี ผู้เป็นเจ้าของปาฐกถา เพื่อจัดพิมพ์
เผยแพร่ซึ่งได้รับความกรุณาอนุญาต นับเป็นพระคุณอย่างสูง แก่มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเชื่อว่า ปาฐกถาเรื่อง “การศึกษาประวัติศาสตร์ไทย
เชิงวิเคราะห์ : สถาบันกษัตริย์ในบริบทสังคมไทย” จะมีประโยชน์อำนวยวิทยาการ
แก่ผู้สนใจใฝ่รู้โดยทั่วกัน

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล)

อธิการบดี

คำกราบบังคมทูลของอธิการบดี
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล
ในการแสดงปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๘

เรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์ :
สถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทย
โดย พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี

วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

ณ ห้อง ๑๐๕ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า ศาสตราจารย์ นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล อธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ ที่ได้ฝ่าละอองพระบาททรงพระเมตตาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงฟังปาฐกถาชุดสิรินธรในวันนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ก่อตั้งเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในศุภมงคลวโรกาสที่ได้ฝ่าละอองพระบาทได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอิสริยยศขึ้นเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จวบจนถึงปัจจุบันมีเงินที่มีผู้บริจาคสมทบและดอกผลหลังจากหักค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแล้วเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๔๐,๓๒๒,๙๗๙.๕๒ บาท เงินทุนดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาและวิจัยในวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย การจัดพิมพ์หนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า ตลอดจนการจัดปาฐกถาชุดสิรินธร ในการจัดปาฐกถาชุดสิรินธรคณะกรรมการบริหารเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้เรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์

ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาแสดงปาฐกถาสืบเนื่องมาโดยลำดับ ใน พ.ศ. ๒๕๕๖ นี้ นับเป็นปาฐกถาชุดสิรินธร ครั้งที่ ๒๘ คณะกรรมการบริหารเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เห็นสมควรให้จัดปาฐกถาเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์และได้เรียนเชิญ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี ซึ่งได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติว่าเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าวเป็นผู้บรรยาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการปาฐกถาครั้งนี้จักอำนวยประโยชน์อย่างยิ่งแก่วงวิชาการและจักเป็นแรงบันดาลใจให้มีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับอารยธรรมและศิลปวัฒนธรรมของชนชาวไทยอย่างต่อเนื่องสืบไป

บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตเบิก พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี แสดงปาฐกถาเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวดี เกษมศรี ขอพระราชทานกราบบังคมทูล
ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวดี เกษมศรี
ขอพระราชทานพระราชนุญาตแสดงปาฐกถาเรื่อง สถาบันพระมหากษัตริย์ใน
บริบทสังคมไทย และขอพระราชทานนำเสนอต่อที่ประชุมด้วยภาษาสามัญ หากมี
ข้อบกพร่องผิดพลาดประการใด ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานอภัย ด้วยเกล้า
ด้วยกระหม่อม

ขออนุญาตที่ประชุมในเบื้องต้นที่จะเรียนว่าชื่อการแสดงปาฐกถาที่
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเสนอมานั้นเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์ แต่ผม
มาพิจารณาแล้วขอปรับแก้ไขเป็นหัวข้อเฉพาะเรื่อง “สถาบันพระมหากษัตริย์ใน
บริบทสังคมไทย” เหตุเพราะว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสำคัญที่สุดของ
ชาติบ้านเมืองในด้านการเมืองการปกครองและสังคมวัฒนธรรม

นับแต่อดีตที่ผ่านมา สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นของประเทศ ของ
ประชาชน ไม่ว่าผู้ใดก็ตามย่อมสามารถอธิบายสถาบันพระมหากษัตริย์ของตนได้
ดังเช่นปรากฏหลักฐานในคู่มือทูตในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า สถาบัน
พระมหากษัตริย์พระองค์แรกตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๓๐๐ เพราะฉะนั้นหากนับมาจนถึง
ปัจจุบันนี้ก็เป็นเวลาติดต่อกันมาถึง ๑,๒๕๖ ปีในปีนี้ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจสำหรับ
ประเทศของเรา

กล่าวเฉพาะในประเทศของเราแต่เบื้องต้นเรื่องของพระพุทธศาสนา
กับสถาบันพระมหากษัตริย์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างลึกซึ้ง ก่อนหน้าที่เราจะรับ
พระพุทธศาสนาครั้งสำคัญคือสมัยสุโขทัยโดยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ที่ทรงรับ
พระพุทธศาสนาจากลังกา เราก็ไม่ทราบอะไรมากนักว่าผู้คนนับถือกันอย่างไร

เมื่อเข้าสู่ความเป็นรัฐสุโขทัยเต็มทีก็คิดว่า การนำพระพุทธศาสนาเข้ามา
เป็นแม่บทใหญ่ในการดำเนินวิถีชีวิตในสังคมของรัฐสุโขทัย เราอาจพิจารณาว่าหาก
ประชาชนต้องการมีผู้นำสูงสุดคือพระมหากษัตริย์แล้ว ผู้คนจะคิดเห็นอย่างไรและ
รู้ถึงธรรมชาติของพระมหากษัตริย์พุทธว่าเป็นอย่างไร ผมคิดว่าในพุทธศาสนานิกาย

เถรวาทมีข้อมูลพร้อมอยู่ในพระไตรปิฎกซึ่งบรรจุเรื่องนี้ไว้ ดังในพระสูตรชื่อ **ขัตติยาธิปไตยสูตร** ว่าด้วยความประสงค์ของคน ๖ จำพวกระบุว่า “ธรรมดากษัตริย์ทั้งหลายย่อมประสงค์โภคทรัพย์ นิยมปัญญา มั่นใจในกำลังทหาร ต้องการในการได้แผ่นดิน มีความเป็นใหญ่ในที่สุด” นี่คือความเป็นธรรมชาติของพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่สมัยพุทธกาล หากจะขยายความอีกในอรรถกถาขัตติยาธิปไตยสูตรว่า

“บทว่า โภคาธิปไตย ความว่ากษัตริย์ทั้งหลายตั้งพระประสงค์ไว้คือ มีอธยาศัยเป็นไปเพื่อรวบรวมโคศ

บทว่า ปณฺญปริจจา ความว่ากษัตริย์ทั้งหลายมีการพิจารณาเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ปัญญาอย่างนี้ว่า ขอเราทั้งหลายพึงเป็นผู้มีปัญญา การพิจารณานี้แลของกษัตริย์เหล่านั้นย่อมเที่ยวไปในจิต

บทว่า พลาธิภูฐานา ความว่ากษัตริย์ทั้งหลายมีพระวรกายที่มีกำลังเป็นที่ตั้ง เป็นความจริง กษัตริย์เหล่านั้นได้ร่างกายที่มีกำลังแล้ว ชื่อว่าได้ที่พึง

บทว่า ปฐวือภินเวสา ความว่ากษัตริย์ทั้งหลายทำการตั้งพระทัยมั่นเพื่อประโยชน์แก่แผ่นดินอย่างนี้ว่า เราจักเป็นเจ้าของแผ่นดิน

บทว่า อิศฺสริยปริโยसानา ความว่ากษัตริย์ทั้งหลายมีรัชดาภิเษก (การอภิเษกเป็นพระราช) เป็นที่สุด เป็นความจริง กษัตริย์เหล่านั้นได้รับการอภิเษกแล้ว ชื่อว่าถึงที่สุด พึงทราบความหมายในบททั้งปวง โดยนัยนี้”

สำหรับพระสูตรชื่อ **จกฺกสูตร** กล่าวถึงองค์คุณ ๕ ประการหรือเรียกว่าคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ กำหนดว่าพระเจ้าจักรพรรดิในโลกนี้เป็นผู้ที่ทรง “รู้ผล รู้เหตุ รู้ประมาณ รู้จักกาล รู้จักบริษัท” คือต้องรู้จักประชุมชนหรือที่ในปัจจุบันเรียกว่าเข้าถึงประชาชนทุกหมู่เหล่า เหล่านี้เป็นลักษณะของพระมหากษัตริย์ การที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงรู้ประมาณนี้ยังสืบทอดมาจนถึงทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันนั่นเอง

ในพระสูตรชื่อ **ราชสูตร** ระบุพระราชกิจหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ไว้

๓ ประการคือ ๑) มีหน้าที่รักษาหรืออารักขา ๒) หน้าที่ป้องกัน และ ๓) หน้าที่คุ้มครองที่เป็นธรรม แม้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติในภาระทั้ง ๓ นี้เช่นกัน พระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ทั้ง ๓ ประการนี้คือ พระราชกฤษฎีกาหลัก ซึ่งอาจมีเพิ่มเติมหรือปรับเปลี่ยนไปอย่างไร้แล้วแต่พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นทรงกำหนดเพิ่มเติมขึ้น เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้ว่า “ตั้งใจจะอุปถัมภ์ภักดิ์ ยอเยวพุทธศาสนา ป้องกันขอบเขตอาณา รักษาประชาชนแลมนตรี” หมายความว่ารัชกาลที่ ๑ ก็ยังมีพระราชดำริที่ดำรงอยู่ในเกณฑ์ข้างต้น แนวทางนี้ไม่เคยเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในราชสูตรนั้น และเป็นการแสดงให้เห็นว่าก่อนที่สุโขทัยจะรับคติกษัตริย์พุทธเข้ามา คงจะต้องดูเหมือนกันว่าคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ที่จะต้องประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง

ในสยามประเทศ อิทธิพลพราหมณ์ฮินดูมีบทบาทมากเช่นเดียวกับพุทธศาสนา ส่วนอีกอิทธิพลหนึ่งเป็นความเชื่อพื้นถิ่นหรือพื้นบ้าน ทั้ง ๓ ปัจจัยนี้จะผสมผสานกัน เมื่อ ๓ ส่วนนี้ผสมกลมกลืนกันแล้วจะกลายเป็นระบบความเชื่อเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ของสังคมไทย คือ พราหมณ์ พุทธ และพื้นถิ่นของเราเอง ทางด้านพราหมณ์เป็นความเชื่อเรื่องอวตารของพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ เช่นเรียกพระรามาริบัติคือการอวตารลงมาของพระวิษณุ หรือพระรามศวรบ้าง ส่วนด้านพระพุทธศาสนาก็เกิดความคิดและความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์จะทรงเป็นอะไรได้บ้าง ทรงเป็นเทพ หรือเป็นพระโพธิสัตว์ก็ได้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาถือว่าว่าพระโพธิสัตว์จะลงมาเป็นพระจักรพรรดิก็ได้ เป็นพระมหากษัตริย์ก็ได้ บางครั้งพระโพธิสัตว์ก็ไปเสวยพระชาติเป็นพระอินทร์ถึง ๓๖ ครั้ง บางพระสูตรไปเป็นท้าวมหาพรหม ๗ ครั้ง พระโพธิสัตว์เองเคยเสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ฤๅษี ดาบสมาก่อนหลายครั้งเช่นกัน ครั้นเป็นพระโพธิสัตว์ ก็จะมุ่งให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล

เมื่อดินแดนสุวรรณภูมิรับพระพุทธศาสนา

๑. ธรรมชาติของพระราชา - จัดติยาธิปายสูตร

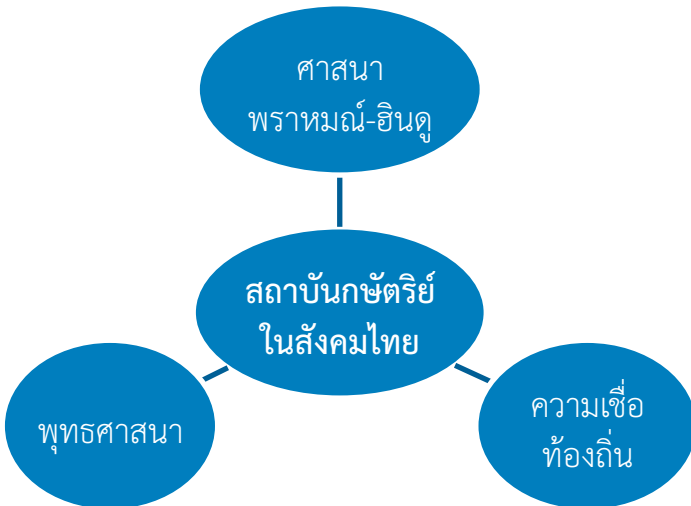
“ธรรมตถกษัตริย์ทั้งหลาย ช่อมประสงคโกลศหรัย์ นิยมปัญญา มั่นใจในกำลังทหาร ต้องการในการได้แผ่นดิน มีความเป็นใหญ่ในที่สุด

๒. องค์คุณของพระมหากษัตริย์ - จักกสูตร

“พระเจ้าจักรพรรดิในโลกนี้ เป็นผู้ทรงรู้ผล ๑ ทรงรู้เหตุ ๑ ทรงรู้ประมาณ ๑ ทรงรู้จักกาล ๑ ทรงรู้จักบริษัท ๑

๓. หน้าที่ของพระพุทธเจ้าและพระมหากษัตริย์ - ราชสูตร

“ทรงจัดแจงการรักษ ป้องกัน คุ่มครองที่เป็นธรรมในชนภายใน”

สมัยสุโขทัย ในจารึกมีพระขงผึ่งซึ่ง
เป็นเทวดาคำคัญของพื้นถิ่นที่นับถือกันอย่างสูง
แต่ถ้าหากเป็นเทวดาทงพระพุทศศนาก็จะ
ต้องเป็นเหล่าเทวดาบนสวรรค์บ้าง ในพรหม
โลกบ้าง ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดที่สำคัญ
อีกประการหนึ่ง คือเทวะตามคติของพระพุทศ
ศนซึ่งมี ๓ ประเภทคือ **สมมติเทพ** หมายถึง
ถึงพระมหากษัตริย์ถือเป็นเทวดาที่สมมติขึ้น
ให้เหมือนเป็นเทวะหรือที่เรียกว่าเป็นมนุษย์

เทพ และรวมถึงพระราชเทวี พระราชโอรสธิดา ก็นับเป็นสมมติเทพด้วย ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงรวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์
แสดงว่าตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไปเป็นสมมติเทพ เพราะเจ้าคือเทวดานั่นเอง ประเภทที่
๒ **อุปบัติเทพ** คือ เทพแท้อยู่บนสวรรค์ เช่น พวกระอินทร์ พระพรหม พระอิศวร
พระนารายณ์หรือว่าเทวดาอื่น ๆ เป็นอุปบัติเทพ ประเภทสุดท้ายคือ **วิสุทธิเทพ** คือ
เทพที่ทรงความบริสุทธิ์หมายถึงพระพุทศเจ้า พระอรหันต์ พระชีนาสพ พระปัจเจก
พุทศ การจำแนกประเภทเทวดาไว้ ๓ ชนิดนี้ จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมเราจึงใช้ราชาศัพท์
กับทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ พระเจ้าแผ่นดินก็ใช้ราชาศัพท์ อุปบัติเทพเช่น
พระอินทร์ พระพรหมพระอิศวร พระนารายณ์ ก็ใช้ราชาศัพท์ วิสุทธิเทพที่เราับถือ
หรือให้ความยกย่อง ก็ใช้ราชาศัพท์เช่นกัน อาทิ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทศเจ้า ทั้งนี้
เพราะเทวะหรือเทวดา เป็นสิ่งที่เราให้ความเคารพสักการะอย่างสูงนั่นเอง

<p>สมมติเทพ หรือ เทพสมมติ ได้แก่ พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ คือ "พระราช พนมวี พระกุมาร" (ศรีเมืองศรีเกษ ๙ เดือนพระบรมวงศานุวงศ์ในกฎ)</p> <p>อุปบัติเทพ หรือ เทพแท้ ได้แก่ เทพที่อยู่ ณ ภาคพื้นดินและที่อยู่สูงกว่า</p> <p>พระวิสุทธิเทพ หรือ เทพผู้บริสุทธิ์ ได้แก่พระพุทศเจ้า พระปัจเจกพุทศเจ้า และพระชีนาสพ</p>	<p>ธรรมราชา : พระมหากษัตริย์ของสุโขทัย</p> <ul style="list-style-type: none"> • ธรรมราชา พระมหากษัตริย์ผู้มีปณิธานอุทิศตนแก่ราษฎร • โดยจะหาประโยชน์แก่พสกนิกรชาวสุโขทัย พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็น มกษัตริย์ราช จักริยะ ราชสา และพรหม • ไตรภูมิพระร่วง "พระญาในแผ่นดินแดนนี้ มีชื่อว่าผู้สักการะบุญ บูชา และกระทำโดยศรัทธาธรรมทั้ง ๓๐ ปีประการดังนี้" ก่อนในราชูปพระวัง ปรากฏเพียงว่า "กษัตริย์ผู้มีศรัทธาในเชิงธรรมะ เทวดา" • พระเจ้าแผ่นดินราชวงศ์ของคังเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อที่จะเป็นพระพุทศเจ้า ในมาศกษัตริย์
---	--

ในประเทศไทยนับแต่สมัยสุโขทัย ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนและพระพุทธศาสนามีความใกล้ชิดกันมากกว่าก่อน ปรากฏข้อความในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วเป็นส่วนใหญ่ แต่สิ่งที่มีความสำคัญและมักจะไม่ค่อยกล่าวถึงคือวัฒนธรรมการปกครองในระบบกษัตริย์ของสุโขทัยนั้นเป็นการปกครองโดยมีมนุษยธรรม จารึกสุโขทัยหลักที่ ๓๘ พุทธศักราช ๑๙๔๐ ว่าพระมหากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย “จักใคร่ขัดพระราชสีมานี้ตั้งมนุษยธรรม (อย่าง) พระยารามราช” หมายความว่ากษัตริย์ในกรุงสุโขทัยทรงมุ่งปกครองบ้านเมืองและประชาชนอย่างมีมนุษยธรรมเช่นเดียวกับพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ความหมายของมนุษยธรรมซึ่งกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยต้องเอาพระทัยใส่คือไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินตามที่ไตรภูมิพระร่วงกล่าวไว้ว่า “รู้จักคิดแลชอบ แลรู้จักที่อันเป็นบาปแลบุญ แลรู้จักประโยชน์ในชั่วนี้ชั่วหน้า แลรู้จักกลัวแก่บาปแลละอายแก่บาป รู้จักว่ายากกว่าง่าย แลรู้จักพี่รักน้อง แลรู้เอ็นดูกรุณาต่อผู้เข็ญใจ แลรู้ยำเกรงพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ สมณพราหมณาจารย์อันอยู่ในลิกขาบทของพระพุทธิเจ้าทุกเมื่อ แลรู้จักคุณแก้ว ๓ ประการ” อันแสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างกษัตริย์

หลักมนุษยธรรมหรือมนุษยธรรม ที่พระมหากษัตริย์ทรงถือปฏิบัติ และประชาชนยึดถือด้วย
 รู้จักคิดแลชอบ แลรู้จักที่อันเป็นบาปแลบุญ แลรู้จักประโยชน์ในชั่วนี้ชั่วหน้า แลรู้จักกลัวแก่บาป แลละอายแก่บาป รู้จักว่ายากกว่าง่าย แลรู้จักพี่รักน้อง แลรู้เอ็นดูกรุณาต่อผู้เข็ญใจ แลรู้ยำเกรงพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ สมณพราหมณาจารย์อันอยู่ในลิกขาบทของพระพุทธิเจ้าทุกเมื่อ แลรู้จักคุณแก้ว ๓ ประการ
 (ไตรภูมิพระร่วง)
 สรุปได้ว่าพระมหากษัตริย์สุโขทัยเป็นธรรมราชา เห็นได้จากพระนามและการปฏิบัติที่ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๓ - ๔ - ๕ และ ๖

ในฐานะของบิดาบุตร ในการสอนให้ประชาชนทำความดีให้รู้จักบาปบุญคุณโทษและศีลธรรมอื่น ๆ ลักษณะของสังคมได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเช่นนี้ยังปรากฏในดินแดนล้านนาและบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย

สถาบันพระมหากษัตริย์สุโขทัยในยุคกลางและปลายสังเกตได้ว่า พระมหากษัตริย์สุโขทัยนับตั้งแต่พระมหาธรรมราชาลิไท ทุกพระองค์ทรงเป็นธรรมราชาเป็นพระมหากษัตริย์ที่ไม่ใช้อาชญาและอาวุธในการปกครอง ซึ่งเป็นทฤษฎีธรรมราชา ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกว่าพระจักรพรรดิที่ถือธรรมทรงธรรมดีแล้วก็เป็นธรรมราชา ไม่ใช้อาชญาหรืออาวุธ แต่ปกครองโดยธรรมใช้ธรรมเป็นที่ตั้ง พ่อขุนรามคำแหงมหาราชท่านก็ประทับบนพระแท่นมิ่งคศิลาบาตรแล้วบรมขุนนางและประชาชน ซึ่งต่อมาพระยาลีไท่ก็ทรงปฏิบัติอย่างเดียวกันดังปรากฏในจารึกสุโขทัยหลายหลัก สิ่งนี้เป็นทฤษฎีบำเพ็ญธรรมราชาบนเส้นทางของพระโพธิสัตว์เพื่อที่ต่อไปจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล ธรรมราชาที่แปลว่าผู้ถือธรรม หรือทรงธรรม หมายถึงพระพุทธเจ้า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายให้หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ทราบว่าเป็นโพชงคปริตรแปลคำว่าธรรมราชา หมายถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระเจ้าลิไทท่านต้องผ่านขั้นตอนเป็นพระมหาสมมติราชาก่อน หมายถึงว่า ราชกุมารหรือมหาชนสมมติตั้งพระองค์ขึ้นให้เป็นผู้ปกครองเป็นประมุข ในคัมภีร์พุทธศาสนารวมถึงไตรภูมิภคของพระเจ้าลิไทแห่งกรุงสุโขทัย และในพระธรรมศาสตร์ของกฎหมายตราสามดวง เมื่อกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ของชาวเราทั้งหลายเมื่อต้นกลับว่าได้รับอภิเษกด้วยพระนาม ๓ อย่างคือ “มหาสมมติราชา” ประชาชนทั้งหลายยอมตั้งท่านให้เป็นใหญ่ คือเป็นประมุขและ “ชัตติยะ” เพราะคนทั้งหลายให้ท่านแบ่งปันไร่นาข้าวน้ำแค้นทั้งหลาย ส่วนคำว่า “ราชา” เพราะพระโพธิสัตว์ถูกเนื้อพึงใจคนทั้งหลาย (ปกครองโดยธรรม) แล้วก็พัฒนาชัตติยะขึ้นเป็นวรรณะตามอย่างพราหมณ์ฮินดูคือวรรณะกษัตริย์ เป็นผู้ปกครองและนักรบ อนึ่ง คำว่าชัตติยะยังแปลว่าเขต แล้วกลายเป็นเกษตรคือผู้มีอำนาจเหนือที่ดิน จึงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

จัดการแบ่งปันที่ดินไร่นาให้ราษฎรซึ่งสังคมไทยทั้งสมัยอยุธยาและกรุงเทพฯ ล้วนกำหนดขึ้นเป็นระบบศักดินา กำหนดที่ดินให้ราษฎรทุกชั้นซึ่งนับเป็นการปฏิบัติตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้นอย่างแท้จริง แม้ในกิจการพระพุทธศาสนาตั้งแต่โบราณมาทุกยุคสมัย ก็มีกัลปนาอุทิศที่ดินไร่นาให้เป็นนาสัดนาสงฆ์ขึ้นอย่างแพร่หลาย ส่วนคำว่าราชาหมายความว่าคนที่ราษฎรพึงพอใจยินดีปกครองด้วยธรรม แม้แต่ในจารึกพระยาสิทธิเทก็บอกว่าข้าบตี ไม่ฆ่าไม่ตี ใครจะทำผิด มีโทษเท่าไรก็ปล่อยหมดคือปกครองอย่างธรรมราชาหรือธรรมราช ไม่ใช่อาชญาและอาวุธ จนท้ายที่สุดก็จะทรงบำเพ็ญเป็นมหาธรรมราชาเพื่อบรรลुพระโพธิสัตว์และเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลดังในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๖ ของพระเจ้าลิไท

พระมหากษัตริย์ตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา กล่าวว่าสมมติเทพหมายความว่าพระมหากษัตริย์ พระราชเทวี พระราชโอรสธิดา และมีหน้าที่อันเป็นพระราชภาระ ๓ ประการ ดังในราชสูตรซึ่งได้กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อนามาปรับใช้ในสุโขทัยจะสังเกตเห็นว่ามีเงื่อนไขเพิ่มขึ้นคือกษัตริย์หรือพระยาในสุโขทัยเหล่านี้จะต้องรู้หลัก รัฐบาล รัฐธรรม ต้องเป็นผู้ที่ฉลาดทรงพระสติปัญญา ในจารึกสุโขทัยยุคหลังบันทึกว่า ให้กษัตริย์มีมนุษยธรรมดังพระยารามราชคือหมายความว่าให้เป็นดังที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงกำหนดไว้ ก็แสดงว่าแนวคิดนี้ยังปฏิบัติสืบต่อกันตลอดมา และมีเป้าหมายเป็นธรรมราชา หรือมหาธรรมราชา เพื่อมุ่งไปสู่ความเป็นพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล

สมัยอยุธยามีที่แปลกกว่าสุโขทัย คือพระมหากษัตริย์มุ่งหมายเป็นดุจพระพุทธเจ้า เมื่อจะเอยถึงพระมหากษัตริย์ก็จะเรียกว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ในเอกสารเก่าต่างๆ เรียกอย่างนี้เสมอ พระพุทธเจ้าเป็นลักษณะเด่นของสังคมอยุธยาซึ่งแตกต่างจากสุโขทัย การทำพุทธาภิเษกสร้างรูปเคารพสักการะแทนพระพุทธเจ้ากันด้วยอิฐ หิน ดิน ทราบ ปูน เหล็ก มีให้เห็นกันอยู่ทั่วไป ดังนั้น สมัยอยุธยาอาจจะมีพิธีทำนองพุทธาภิเษกรวมอยู่ในราชาภิเษกให้พระมหากษัตริย์เป็นดุจพระพุทธเจ้าก็ย่อมเป็นไปได้อย่างยิ่ง

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือคำว่าพระพุทธเจ้าอยู่หัวปรากฏมาตั้งแต่พระเจ้าอยู่ทองแล้ว ในพงศาวดารระบุพระนามว่าพระรามารามธิเบตศรีสุนทรบรมพิตร พระพุทธิเจ้าอยู่หัว พระราชโอรสของกษัตริย์อยุธยาที่องค์สำคัญ ๆ เรียกว่าหน่อพระพุทธเจ้า ก็แปลว่าโอรสของพระพุทธเจ้าหรือหน่อพุทธางกูรเจ้า คำรับคำขานอย่างที่เราใช้กันอยู่ทุกวันนี้ว่า ข้าพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธเจ้าข้า แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระพุทธเจ้า หรือดุจพระพุทธเจ้ามาโดยตลอดไม่ได้มีเปลี่ยนแปลงเลย นอกจากนี้ ยังมีถ้อยคำบางอย่างเช่นคำว่าพระกรุณาอย่างนี้ที่ใช้กันมากในเอกสาร ก็เป็นคำที่ใช้กับพระพุทธเจ้า แม้แต่คำว่าพระราชสมภารเจ้า พระบรมโพธิสมภาร ก็ใช้กับพระพุทธเจ้า คำว่าสิ้นพระชนม์เอกสารอยุธยาใช้ว่านฤพาน ส่วนสุโขทัยนั้นใช้สวรรคาลัย ไปสวรรคไม่ได้เขานิพพานแบบอยุธยา เพราะฉะนั้นถ้าเป็นพระพุทธเจ้าแล้วต้องใช้นิพพาน ก็ดูถูกต้องเป็นการใช้ภาษาที่ถูกต้องกับคติที่กำหนดไว้ แต่สุโขทัยพบว่ามีการใช้อยู่ ๒ คำ สวรรคาลัยบ้าง นิพพานบ้าง ในจารึกไม่เคยใช้ว่า นิพพาน หรือว่า นฤพาน ครั้นสมัยกรุงเพทก็แปลงเป็นคำว่าสวรรคตไปเพียงสวรรคต ถึงกระนั้นคำว่า พระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ยังคงใช้ติดต่อกันมา

ในพงศาวดารยังมีคำใช้อีกว่าพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งเป็นอีกคำหนึ่งที่เรียกมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ในพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติซึ่งแต่งครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเรียกรัชกาลของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชว่าสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงและคำนี้ใช้ครั้งสุดท้ายคือในรัชกาลที่ ๕ คนทั่วไปยังนิยมเรียกพระพุทธเจ้าหลวงอยู่ ที่สำคัญเมื่อเราดูเรื่องการตั้งเจ้าประเทศราชในอดีตไม่ว่าจะเป็นการตั้งเจ้าเชียงใหม่ เจ้าหลวงพระบาง เจ้าเวียงจันทน์ เจ้าจำปาศักดิ์ ตลอดไปจนถึงเจ้าเขมรก็ดี ไทยเราไม่เคยให้คำว่า “พระพุทธเจ้าอยู่หัว” แก่ใครเลย ดังเช่นตั้งพระเจ้ากรุงกัมพูชาในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ แม้จะพระราชทานให้เป็น **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** แต่ก็เป็นเพียง “พระบาทสมเด็จพระราชาโองการพระนารายณ์ราชาธิราช รามารามธิเบต” ไม่ได้ใช้คำว่า “**พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว**”

หากเราย้อนไปดูในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าบรมไตรโลกนาถจะพบว่าเทพดาของพราหมณ์ไม่ว่าจะเป็น พระอิศวร พระวิษณุ พระพรหม และเทพดาองค์อื่น ๆ อีก ๘ องค์ รวม ๑๑ องค์ เรียกว่าเอกาทศเทพ รวมกันเป็นพระองค์ท่าน

พระนามของพระองค์ที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาล คือ “สมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีบรมไตรโลกนาถ มหามงกุฎมณูษวิสุทธิสุริยวงของคพทธารงกูร บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงทศพิธราช ธรรม” ซึ่งก็ยังคงมีความหมายถึงพระพุทธเจ้า อยู่เช่นเดิม

ในการราชาภิเษก พราหมณ์ได้อัญเชิญ เทพ ๑๑ องค์มาปั้นองค์สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสร็จแล้วเทพทั้ง ๑๑ องค์ ที่ปั้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็มาปั้นให้พระองค์เป็นพระศรีสรรเพชญ์พุทธเจ้า ในลิลิตยวนพ่ายระบุว่า

“กฤษณนั้น บันพรหมพิชฌุ อิศวรอดุลเดช เหตุบพิตรคิตกรุณา
ประซาราษฎร อยยวงพินาศทั้งมูล สุธญาพสปลิง ธจิงแกลั้งแสงสรwab รวบเอา
อักษฎามูรตติมาคิร ด้วยบพิตรเสร็จ ก็เสด็จมาอุปติ ในกระษัตริ์”

พรหมพิชฌุบรมเศเจ้า	จอมเมรุ มาคแฮ
ยี่เมศมารุตอร	อาคนมัว
พรุณคณิกุเพนทรา	สุรเสพย
เรื่องรวีวรจ้ำ	แจ่มจันทร
เอกาทสเทพแล้ง	เอาองค์
เปนพระศรีสรรเพชญ	ที่อ้าง
พระเสด็จดำรงรักษ	ลัียงโลก ไส้แฮ
ทุกเทพทุกท้างไหงัว	ช่วยไชยๆ”

จึงเห็นได้ชัดเจนว่า กษัตริย์อยุธยาทรงเป็นทั้งสมมติเทพ อุปติเทพและ วิสุทธิเทพ รวมอยู่ในพระองค์เดียวกัน การเป็นพระศรีสรรเพชญ์จึงกลายเป็นเรื่อง พิสูจน์ว่ากษัตริย์อยุธยานั้นเป็นพระเจ้าอยู่หัว เป็นพระพุทธเจ้าอยู่หัวหรือดุษ พระพุทธเจ้าอยู่หัวจะเป็นพระองค์ที่ทรงทศพิธราชธรรม แม้แต่ในรัชกาลสมเด็จพระ

พระอินทราชาธิราช ซึ่งเป็นพระอัยกาธิราชของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๕๘ มีจารึกลานทองที่พระบรมธาตุเมืองพิจิตรเก่า เรียกสมเด็จพระอินทราชาธิราชว่า “พระศรีสรรเพชญ์” เช่นกัน ซึ่งหมายถึงว่าทรงเป็นพระพุทธรเจ้าอยู่หัวโดยไม่ต้องสงสัย อนึ่งห่างมาอีก ๑๕๐ ปีตั้งแต่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มาจนถึงสมเด็จพระเอกาทศรถก็เช่นเดียวกันอีก ดังเช่นพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) ระบุพระนามถวายตอนปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติของสมเด็จพระเอกาทศรถไว้ว่า “*พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอัครบรมนาถ บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว... ทรงพระนามพระศรีสรรเพชญ์... วิชาลวิสุทธิอุดม เทพสมบุรณ์ในพระองค์บมีชาติ อาทิคือพระพรหม พระพิฆณุ พระอัคร พระพายุ พระพรณพระเพลิง พระยม พระไพศพ พระอินทร์ พระจันทร์ พระอาทิตย์*” ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จารึกวัดจุฬามณีก็เอ่ยพระนามว่า “พระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระรามธิบดี” และในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเช่นกันที่เอกสารเรื่องราวชาวต่างชาติ ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดเดิม ได้แปลและเรียบเรียงถวายก็ระบุชัดเจนว่าประชากราษฎรทั้งหลายทั้งปวงนั้น สักการบูชาสมเด็จพระบรมกษัตริยาธิราชเจ้าดุจสักการบูชาซึ่งสมเด็จพระสรรเพชญ์พระพุทธเจ้า นอกจากนี้ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับฟานฟลิต ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๓ ระบุว่าคนอยุธยาไม่มีการเอ่ยขานพระนามพระเจ้าแผ่นดินสยามด้วยถ้อยคำอื่นใดที่ด้อยกว่าพระนามของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่าพระมหากษัตริย์ของอยุธยาทรงสถานะเสมือนพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

สถาบันพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ที่คนมักสรุปความเป็นเทวราชาอย่างขอมเขมรนั้น จึงไม่อาจเรียกเช่นนั้นได้เลย สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้ทรงประกาศพระองค์ไว้โดยแจ่มชัดในพระราชกำหนดเก่า มาตรา ๕๐ ของกฎหมาย

ตราสามดวงว่า พระองค์ท่านเป็น “สมมุติเทวดา” ตรงกับสมมุติเทพในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และตรงกับไตรภูมิภคตาของพระเจ้าลิไทด้วย ไม่มีเรียก กษัตริย์ไทยว่าเป็นเทวราชหรือเทวราชา ตามนัยอย่างขอมเขมร ไทยมิได้ถือพราหมณ์ ฮินดูหรือพุทธศาสนานิกายมหายานเป็นหลักเป็นประธานของประเทศ มีที่จะกล่าว ได้ก็เพียงว่า เปลือกนอกดูจะมีคติพราหมณ์และพื้นถิ่นดั้งเดิมของไทยเราผสมผสาน ปะปนกันอยู่บ้าง เช่น พระเสื้อเมือง พระทรงเมือง พระหลักเมือง พระกาฬชัยศรี พระสยามเทวาธิราช ลัทธิบูชาบรรพบุรุษ เทวดารักษาบ้านเรือนหรือที่ดิน ส่วน แก่นแท้เนื้อในย่อมถือคติพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ สูงสุด พระมหากษัตริย์เป็นดุจพระพุทธเจ้าหรือธรรมราชาต้องทรงไว้ซึ่งทศพิธ- ราชธรรม ต้องมีจักรวรรดิสูตร ราชสังคหวัตถุ ๔ ไว้เป็นหลักและดำรงพระราชจรรยา อื่น ๆ อีกมากประการ ทั้งต้องถือศีล ๕ เป็นพื้น นอกจากนี้ ยังมีการทักทวน พระราชอำนาจได้อีกด้วย ดังที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาล มาตรา ๑๐๖ ว่า “อนึ่ง พระเจ้าอยู่หัว ดำรัสตรัสด้วยกิจราชการคดีอภัยความประการใด ๆ ต้องกฎหมาย ประเวณีเป็นยุติธรรมแล้ว ให้กระทำตาม ถ้าหมิ่นขอบจางพิดทูลทักทวน ครั้ง ๑, ๒, ๓ ครั้ง ถ้าหมิ่นฟังให้ตงไว้อย่าเพื่อส่งไปให้ทูลในที่ระโหลาน ถ้าหมิ่นฟังจึงให้ กระทำตาม ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระอัยการดังนี้ ท่านว่าผู้นั้นเลมิดพระราช อาญา”

หมายความว่าเสนาบดีต้องทักทวนครั้งที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ทักทวน ๓ ครั้ง ถ้า ท่านยังไม่โปรดอะไรก็ให้ตงไปก่อนอย่าฟังดำเนินไปตามที่พระองค์ท่านสั่งแล้ว ให้หาทางไปกราบบังคมทูลในที่ระโหลาน ในกฎหมายกระบดศึกเช่นกัน มีความว่า “...ถ้าอัครมหาเสนาธิบดีแลสมุหนมนตรีปลุกษาโทษจะลงทัณฑ์ทำผู้ผิด แลจะ ประสาทรางวัลสิ่งใด แก่ผู้มีความชอบด้วยพระราชบัญญัตินี้แล้ว แลพระมหา กษัตริราชเจ้า มิได้บันชา ถ้าทรงพระกรุณาตรัสประการใดเปนประสิทธิ ถ้ามิได้ ต้องด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย ก็ให้อัครมหาเสนาธิบดีมุขมนตรี เอาชีวิตรแลก ความชอบไว้ในแผ่นดิน ให้เอารับสั่งนั้นบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัวถึง ๓ ครั้งก่อน ถ้ายังหมิ่นบันชาอีกแล้ว จึงให้พระญาติพระวงศ์พระอัครมนตรี บังคมทูลในที่ระโหลาน

ถ้ายังหมิ่นบ่นชา จึงให้พระสังฆราชถวายพระพร ถ้ายังหมิ่นทรวงพระกรุณา จึงให้ตรา
เปน พระราชกฤษฎีกาไว้ ”

เห็นได้ชัดว่าสามารถทัดทาน
พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ได้
๓ ครั้ง ถ้าไม่โปรดไม่ได้บัญชาอะไรมาก็
ต้องให้พระญาติพระวงศ์และกษัตริย์
อัครมเหสี ไปทูลอีก ทัดทานครั้งที่ ๓ จะ
เป็นหน้าที่ของพระสังฆราช หรือพระสงฆ์
พระราชาคณะ อย่างครั้งพระนเรศวร
สมเด็จพระวันรัตก็ไปขอชีวิตเหล่าทหารไว้
ในรัชกาลที่ ๑ เมื่อเจ้านันทเสนถูกกักขัง
อยู่ กรมพระราชบวรมหาสุรสิงหนาท
เข้าไปทูลขอพระราชทานให้ปล่อยตัวตั้งนี้
เป็นต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ สิ่งสำคัญคือ
พระปฐมบรมราชโองการในรัชกาลที่ ๑

ความว่า “พระรณพฤชาชวลี แลสิ่งของในแผ่นดินทั่วเขตพระนคร ซึ่งหาผู้หุงแหนมิได้นั้น ตามแต่สมณชีพรามณาจารย์ราชภรรพรารณาเถิด” ซึ่งเป็นสัญญาประชาคมคือการให้เสรีภาพในทรัพย์สินว่าหากไม่มีใครหุงแหนม ประชาชนก็สามารถใช้ประโยชน์ได้ นี่คือพระราชกรณียกิจของพระองค์ในการอุปถัมภ์ประชาชน ส่วนการบำรุงพุทธศาสนาก็มีความจำเป็นเพราะว่าศาสนจักรต้องคู่กับราชอาณาจักรทรงเป็นต้นแบบให้เจ้านาย ขุนนาง และประชาชน สมทานศีล ๕ ศีล ๘ ในวันพระ ฟันฟูให้ชำระพระไตรปิฎก สนับสนุนให้ภิกษุสะดวกสบายนในคันถธุระ วิปัสสนาธุระ และปราบปรามอสังฆิในพระศาสนา

ครั้นเข้าสู่ยุคสยามใหม่ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ว่าปรับเปลี่ยนเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วมาโดยตลอด รัชกาลที่ ๔ ทรงรู้ว่ากระแสโลกช่วงนั้นเป็นประชาธิปไตยแล้วหลายประเทศในยุโรปและอเมริกา เมื่อทรงขึ้นเสวยราชย์ ทรงประกาศต่อพระสหายชาวต่างชาติหลายคนว่า ทรงต้องการให้การปกครองเป็นแบบ Limited monarchy หรือปัจจุบัน

อาจแปลว่าพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญหรือภายใต้กฎหมายแบบอังกฤษ ในเอกสารประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่งบันทึกไว้ว่า “...He sent for them [the American Missionaries his friend and teacher] and thanked them cordially for all that they had taught him, assuring them that **it was earnest desire to administer his government after the model of the limited monarchy of England; ...**”

พระราชกระแสในรัชกาลที่ ๔

- ๑) พระมหากษัตริย์พระองค์เดียวไม่สามารถปกครองประเทศให้เป็นไปด้วยดีได้
- ๒) ราชการจะสับสนยุ่งยากอย่างไรก็สุดแต่ท่านเสนาบดีเห็นพร้อมกันนั้นแหละ คำนี้
เห็นแก่ที่ ออย่างสนเห็นเลย
- ๓) พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มีได้ยิ่งใหญ่ไปกว่าความสุขส่วนรวมของ
ประชาชน
- ๔) พระมหากษัตริย์แต่ละประเทศไม่สามารถรวบรวมเงินทองไว้ได้มากกว่าที่พระองค์
จะได้รับ เพราะเงินทองเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความยินยอมของเสนาบดี ข้าราชการ
และประชาชน ไม่สามารถจะรวบรวมเงินโดยบังคับจากการลงมือของผู้อื่นที่อยู่ใน
ประเทศได้ มิฉะนั้นจะเกิดการขบถและจลาจล และเกลียดชังพระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงทดลองปฏิบัติในเรื่องการใช้พระราชอำนาจการปกครองแบบอังกฤษที่พระเจ้าแผ่นดินจำกัดพระราชอำนาจของพระองค์ก็คือการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างอังกฤษในยุคของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย รัชกาลที่ ๔ โปรดให้มีการกระจายอำนาจ เช่นเมื่อก่อนบ้านเมืองเราปกครองด้วยระบบจตุสดมภ์ สมุหนายกรับผิดชอบหัวเมืองฝ่ายเหนือ สมุหพระกลาโหมดูแลหัวเมืองปักษ์ใต้ เจ้าพระยาพระคลังดูแลหัวเมืองทางภาคกลาง เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ทรงตั้งสมเด็จพระยาองค์ใหญ่ คือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ให้รับผิดชอบทั่วทั้งพระราชอาณาจักรเป็นแบบนายกรัฐมนตรีอังกฤษ แล้วให้สมเด็จพระยาองค์น้อย คือสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ มีอำนาจสิทธิขาดในพระนคร ลักษณะเหมือนนายกเทศมนตรีนครลอนดอนแบบอังกฤษเช่นกัน จะเห็นได้ว่าเป็นการกระจายพระราชอำนาจไม่ได้รวมศูนย์กลางไว้ที่พระมหากษัตริย์อย่างก่อน แม้แต่ในสังฆมณฑลเมื่อก่อนก็มีสมเด็จพระสังฆราชใหญ่ปกครองวัดทางฝ่ายเหนือ พระสังฆราชรองหรืออนุสังฆราชคือสมเด็จพระวันรัตปกครองวัดทางปักษ์ใต้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สมเด็จพระกรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงปกครองดูแลพระสงฆ์ทั่วทั้งพระราช

อาณาจักรคูคล้ายกับสังฆราชแห่งแคนเตอเบอร์รี (Bishop of Canterbury) ของอังกฤษ จึงเป็นต้นเหตุของอำนาจหน้าที่ในคำว่า “สังฆปริณายก” ที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบันนี้

ส่วนในระบบราชการนั้น ทรงตั้งคณะเสนาบดีขึ้นเพื่อทำงาน โดยทรงมอบหมายอำนาจให้ด้วย ทรงเห็นว่าพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวไม่อาจจะปกครองประเทศให้เป็นไปด้วยดีและพระราชอำนาจก็ได้ยิ่งใหญ่ไปกว่าความสุขส่วนรวมของประชาชน ทรงปกป้องไม่ให้มีการกดขี่ข่มเหงโดยไม่เป็นธรรม สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือในพระบรมนามาภิไธยของพระองค์นั้น มีสร้อยว่า “มหาชนนิกรสโมสรสมมติ” ต่างกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ สร้อยพระบรมนามาภิไธยนี้แปลว่ามหาชนสมมติแต่งตั้งยินยอมให้พระองค์ท่านขึ้นเป็นกษัตริย์ของพวกเขาและอีกนัยหนึ่ง หมายถึงทรงรับรู้อำนาจของมหาชน ฉะนั้นจึงเท่ากับย้อนไปสู่แนวคิดพระมหาสมมติอย่างเก่าตามคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา หรือพระธรรมศาสตร์ในกฎหมายตราสามดวง คือพระมหาสมมตราชานั้นเป็นผู้ที่ประชาชนเลือกขึ้นมาปกครอง และยังสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยทั่วไปอีกด้วย ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ ทรงใช้ว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” ซึ่งเป็นคติตามรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยมากขึ้นไปอีก

สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยไม่ได้ทวนกระแสสังคมโลกอย่างที่ผมได้นำเสนอมานี้ โดยเริ่มแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ ทรงปรับปรุงพระองค์ ครั้นรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ก็ทรงปรับแนวทางให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น อาจเรียกได้ว่าเป็นความพัฒนาของสถาบันกษัตริย์ หากจะมองย้อนกลับไปสมัยอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สถาบันพระมหากษัตริย์เองก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่ง เพราะว่าพระองค์ท่านไปผนวกรัฐสุโขทัยเข้ามา รัฐสุโขทัยนั้นก็มีเจ้านายเก่ามาก พระราชมารดาพระองค์ท่านก็เป็นเจ้านายสุโขทัยพระองค์หนึ่งด้วย ฉะนั้นราชสำนักของพระองค์จึงต้องปรับปรุงใหม่ มีกำหนดตำแหน่งศักดิ์ที่สำคัญ เช่น

สมเด็จพระนพทวารวดีเจ้า หน่อพระพุทธรเจ้า พระอนุชาธิราช และพระมหาอุปราช ตลอดจนเจ้านายชั้นต่าง ๆ ซึ่งไม่เคยทำมาแต่ก่อน ทั้งพระองค์เองต้องเสด็จไปประทับที่พิษณุโลก ทรงมีราชสำนักของพระราชโอรสอยู่อยุธยาอีกด้วย เท่ากับเป็น ๒ เมืองหลวง ดังนั้น จึงต้องทรงออกกฎหมายระเบียบและพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือน และนาทหารหัวเมือง จัดระเบียบที่เหมาะสมขึ้นเพื่อความเรียบร้อยและมั่นคงของประเทศ สถาปนากษัตริย์ และพระพุทธรศาสนา

ครั้นมาถึงรัชกาลปัจจุบัน ผมคิดว่าทุกคนได้เห็นพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วว่าทรงปฏิบัติเพื่อประชาชน ผมเห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีการปรับปรุงใหญ่เชิงปฏิรูปเหมือนกัน เราจะสังเกตเห็นว่าพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ทรงช่วยเหลือช่วยประชาชนหรือสังคมในวงกว้างอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาแต่ก่อนโดยเฉพาะอย่างเจ้านายฝ่ายใน นับตั้งแต่สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ ทุกพระองค์ ซึ่งในสมัยก่อนเจ้านายฝ่ายในไม่ได้ออกมาปฏิบัติพระราชกรณียกิจหรือกิจน้อยใหญ่ต่อประชาชนเช่นนี้ จะมีบ้างในรัชกาลที่ ๕ แต่ไม่มากมายเหมือนเช่นในรัชกาลปัจจุบัน

ในยุคเปลี่ยนผ่านต่างๆ มาจนปัจจุบัน แม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนผ่านไป หรือมีการเปลี่ยนแปลงแผ่นดินอย่างใดก็ดี จะมีการเปลี่ยนราชวงศ์ก็ดี แนวคิดระบบการปกครองแบบกษัตริย์ที่เคยมีมานั้นก็หาได้เปลี่ยนไปด้วยไม่ แต่กลับแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีความผูกพันแนบแน่นกับองค์พระมหากษัตริย์ ในระบอบประชาธิปไตยพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจผ่านกระบวนการ ๓ องค์กร คือนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ซึ่งเสมือนผู้แบ่งเบาหรือรับสนองพระราชภาระของพระองค์ แต่พระมหากษัตริย์ก็ยังทรงมีพระมหากรุณาพระราชทานพระบรมราโชวาทสั่งสอนชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ให้มีศีลธรรมกำกับ ทั้งทรงปฏิบัติพระองค์ให้เป็นแบบอย่าง ด้วยพระมหากรุณาธิคุณเช่นนี้คนไทยจึงมีคำเอ่ยพระนามพระมหากษัตริย์หลายคำที่บ่งบอกพระราชฐานะ อาทิ พระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าอยู่หัว เจ้าชีวิต คำทั้ง ๓ นี้มีนัยยะที่สามารถอธิบายได้คือ

พระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ มีความหมายถึงผู้ปกครอง ผู้ปกป้อง ที่เป็นเจ้าของแผ่นดิน ผู้นำที่มีสิทธิขาดในกิจการของแผ่นดินและสามารถพระราชทานที่ดินให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดได้ แต่ในสังคมไทย พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชกรณียกิจเพิ่มต่างออกไปคือ ทรงบำรุงรักษาแผ่นดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้ที่ดินในพระราชอาณาเขตของพระองค์ให้เกิดประโยชน์เช่น ทำการเพาะปลูกให้ได้ผล ตลอดจนเอาพระราชหฤทัยใส่ในการบำรุงแผ่นดินให้มีความอุดมสมบูรณ์อยู่เป็นนิจ ดังที่ปรากฏเป็นโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ และเป็นที่ประจักษ์ในสากลว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงงานหนักที่สุดในโลกและทรงรักประชาชนของพระองค์อย่างแท้จริง

พระเจ้าอยู่หัว หรือพระพุทธเจ้าอยู่หัว เป็นคำเรียกพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระคุณบริสุทธิ ประเสริฐสูงสุดดุจพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพสักการะและเทิดทูนอย่างสูงสุด นับเป็นยอดของมวลคนทั้งปวง พระเจ้าอยู่หัวหรือพระพุทธเจ้าอยู่หัว หมายถึงการยอมรับพระราชฐานะที่เด่นชัดของพระเจ้าแผ่นดินว่าทรงเป็นองค์พระพุทธเจ้า ดังนั้น สิ่งของต่าง ๆ ที่พระราชทาน เช่น เครื่องราชอิสริยาภรณ์ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยพระบรมราชโองการ และการได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทหรือแม้เพียงได้เห็นองค์พระเจ้าอยู่หัวจึงล้วนแต่เป็นสิริมงคลอันอุดมทั้งสิ้น

เจ้าชีวิต เป็นคำเรียกพระเจ้าแผ่นดินที่แสดงพระราชอำนาจเหนือชีวิตคนทั้งปวงที่อยู่ในพระราชอาณาเขต คำ ๆ นี้อาจหมายถึงพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงสิทธิ์โดยธรรมในการสร้างหรือทำลายชีวิตใดชีวิตหนึ่งหรือชุบชีวิตให้ฟื้นความทุกข์ยากก็เป็นได้ ดังเช่นการทำให้ชีวิตตกไปหรือการพระราชทานอภัยโทษ แต่สังคมไทยปัจจุบันนั้น คำว่าเจ้าชีวิตมีความหมายถึงพระเจ้าแผ่นดินผู้พระราชทานกำเนิดแนวคิดโครงการต่าง ๆ ให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข พระเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงใช้พระราชอำนาจล่วงเกินขอบเขตแห่งราชনীติธรรม คือทรงมีธรรมะเป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจเรื่องทั้งปวง เช่นเดียวกับผู้ อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร คือประชาชนเรียกแทนตนเองว่า “ข้าพระพุทธเจ้า” ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้นเป็นเสมือนหนึ่งพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทุกคนนั้นต่างได้พึ่งพระบารมีอยู่เป็นนิจ

ผมคิดว่าได้เสนอเนื้อหาหมาพอสสมควรแล้ว เพื่อให้เข้าใจสถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทของสังคมไทยในระยะเวลาที่เหมาะสม คงสรุปในขั้นต้นได้ว่าเมื่อเราตั้งหลักบ้านเมืองได้แล้ว สมัยสุโขทัยพระเจ้าแผ่นดินก็เป็นแบบของพระโพธิสัตว์ ทว่าสมัยอยุธยาติดต่อมาจนถึงรัตนโกสินทร์นั้นนับถือพระเจ้าแผ่นดินประดุจ พระพุทธเจ้าที่ประชาชนให้ความนับถือสูงสุด ตัวอย่างที่เห็นคือ แต่ก่อนนี้พระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทางไหน ผู้คนก็จะตั้งที่สักการบูชารับเสด็จตามหน้าบ้านตามข้างถนนหนทางทั้งทางบกทางน้ำ มีความใกล้ชิดและเห็นพระองค์ท่านเป็น พระพุทธเจ้าจริง ๆ เสด็จมาก็เอาผ้าขาวปูแล้วกราบ ๓ ครั้งให้พระองค์ทรงเหยียบไว้เหมือนกับประทับรอยพระพุทธบาท ด้วยความรู้สึคนับถือว่าเป็นประดุจ พระพุทธเจ้า หากผู้ใดไปเบียดเบียนพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งกาย วาจา จิต คนโบราณกลัวนักหนาที่จะตกนรก เพราะฉะนั้นจึงไม่มีใครกล้าละเมิดในกฎหมายตราสามดวง ก็ระบู่โทษไว้รุนแรง ฉะนั้นการไปเบียดเบียนในหลวงด้วยประการใด ๆ จึงเสมอกับไปเบียดเบียนพระพุทธเจ้า ก็จะนำไปสู่อบายภูมิหรือบางครั้งในศิลาจารึกสมัยก่อนจะกล่าวว่าไปเป็นเพื่อนพระเทวทัต พวกที่ทำการเบียดเบียน หรือว่าผู้ที่แสดง อคารวะ ในมังคลัตถที่ปนิแปล กล่าวว่าผู้ที่ไม่เคารพพระพุทธเจ้าตายไปก็จะไปสู่อบายภูมิ หรือถ้าบังเอิญมาเกิดในโลกนี้จะต้องไปเกิดในตระกูลที่ต่ำช่าลามก ความเชื่อท่านองนี้ แม้แต่การนิทานก็มีผลร้าย ดังในประกาศรัชกาลที่ ๔ ว่า “...ก็พระยาคริสทเทพ แลพระมหาเทพนี้ในหลวงยังเห็นแก่หน้า ยังเล็งอยู่ไม่เอาโทษเหมือน อ้ายผลแลหลวงแสน์สรชิตนั้น จะต้องมีความกตัญญูรู้บุญคุณต่อในหลวงบ้าง จึงจะเป็นมงคล คนที่นิทานในหลวงผิด ๆ ไม่เป็นมงคลมาหลายท่านหลายนายแล้ว...”

พระมหากษัตริย์ และพระราชากรณียกิจน้อยใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงปฏิบัตินั้น เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าทรงปฏิบัติเพื่อ พสกนิกรของพระองค์ เฉพาะโครงการตามพระราชดำริ และโครงการตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียวก็หลายพันโครงการ ถ้าวรวมของพระบรมวงศานุวงศ์ก็จะยิ่งมากที่สุดคนนับ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างยิ่ง ใหญ่ของสถาบันพระมหากษัตริย์คือการที่พระราชวงศ์ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ทุกพระองค์

ต่างประกอบพระกรณียกิจเพื่อพสกนิกรด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งแตกต่างไปจากอดีตอย่างเห็นได้ชัดแจ้ง ส่วนสถาบันพระมหากษัตริย์เองก็ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีของโลกาภิวัตน์เสมอมา

จึงสรุปได้ว่าพระมหากษัตริย์เป็นธรรมราชาหรือพุทธราชาไม่ได้เป็นเทวราชาอย่างขอมเขมรแต่อย่างใดเลย และสถาบันพระมหากษัตริย์ยังเป็นสถาบันที่ประชาชนให้ความเคารพสักการะนับถือด้วยความจงรักภักดีอย่างไม่เสื่อมคลาย เป็นศูนย์กลางของความสมัครสมานสามัคคีของคนในชาติ เช่นเดียวกับที่เคยปฏิบัติมาแต่ครั้งอดีต เพราะถือว่าสถาบันกษัตริย์ พระพุทธศาสนา และประชาชนเป็นหนึ่งเดียวกันไม่เคยแยกออกจากกันและไม่ว่าเวลาจะเคลื่อนไปนานเท่าใดก็ตาม “พระราชาก็ยังเป็นกำลังของคนทุกซ์ยาก” อยู่ไม่เสื่อมคลาย ยังยึดถือตามคติที่สืบเนื่องมาแต่สมัยสุโขทัย

ในที่สุดนี้หวังว่าทุกท่านคงจะได้รับความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ในบริบทของสังคมไทย บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตจบปาฐกถาในวันนี้แต่เพียงเท่านี้ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

คำกราบบังคมทูลของอธิการบดี เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงปาฐกถา

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตกล่าวขอบพระคุณ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฑฒย์ เกษมศรี ที่กรุณามาเป็นผู้แสดงปาฐกถาชุดสิรินธรในวันนี้ คำบรรยายของท่านแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงความรอบรู้และเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องสถาบันกษัตริย์ในบริบทของสังคมไทย

ในนามของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขอขอบพระคุณ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฑฒย์ เกษมศรี ไว้ ณ ที่นี้ ในลำดับต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตกราบบังคมทูลเชิญใต้ฝ่าละอองพระบาทเสด็จพระราชดำเนินไปยังห้อง ๑๑๔ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์เพื่อเสวยพระสุธารสที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขอพระราชทานน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมจัดถวายต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์

สถาบันพระมหากษัตริย์ ในบริบทสังคมไทย

พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี

เมื่อดินแดนสุวรรณภูมิรับพระพุทธศาสนา

๑. ธรรมชาติของพระราชา - ซัตตยธิปายสูตร

“ธรรมดากษัตริย์ทั้งหลาย ย่อมประสงคโลกทรัพย์ นิยมปัญญา มั่นใจในกำลังทหาร ต้องการในการได้แผ่นดิน นี้ความเป็นใหญ่ในที่สุด

๒. องค์คุณของพระมหากษัตริย์ - จักกสูตร

“พระเจ้าจักรพรรดิในโลกนี้ เป็นผู้ทรงรู้ผล ๑ ทรงรู้เหตุ ๑ ทรงรู้ประมาณ ๑ ทรงรู้จักกาล ๑ ทรงรู้จักบริษัท ๑

๓. หน้าที่ของพระพุทธเจ้าและพระมหากษัตริย์ - ราชสูตร

“ทรงจัดแจงการรักษว ป้องกัน คุ่มครองที่เป็นธรรมในชนภายใน”

การรับคติความคิดการปกครองระบอบ
กษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงแรก
ได้รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ
พระพุทธศาสนา เข้ามาผสมผสานกับคติ
ความเชื่อท้องถิ่น รากฐานความคิดนี้มีที่มา
จาก ๓ ส่วน คือ

๑) ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู: เรื่องการอวตารของเทพเจ้า

๒) พระพุทธศาสนา: เรื่องของบุญกรรมที่ส่งให้เป็นผู้มีบารมี การเป็นพระโพธิสัตว์ และมีสถานะเป็นพระพุทธเจ้าและเป็นเทพ ซึ่งแตกต่างจากเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

๓) คติความเชื่อท้องถิ่น/ ความเชื่อพื้นเมืองดั้งเดิม: เรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-บุตร การปกครองแบบบิดาปกครองบุตร

หลอม
รวมกันเป็น
ระบบ
กษัตริย์ใน
สังคมไทย

ที่มาของคติความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม การปกครองระบอบกษัตริย์ในสังคมไทย

๑.แนวคิดพราหมณ์-ฮินดู
ถือว่าผู้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ คือ
องค์อวตารของพระผู้เป็นเจ้า
มีหน้าที่หลักในการธำรงไว้ซึ่ง
ความผาสุกของโลกมนุษย์

๒.แนวคิดพระพุทธศาสนา

นอกจากความเชื่อเรื่องบุญกรรมที่ส่ง
ให้เป็นผู้มีบารมีแล้ว ยังมีความเชื่อว่า
องค์พระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะเป็น
พระโพธิสัตว์เป็นพระพุทธเจ้าและ
เป็นเทพ (วิสุทธิตเทพ) โดยเฉพาะทรง
มีลักษณะของเทพ ๓ ประเภทอยู่ใน
องค์เดียวกัน ได้แก่

สมมติเทพ หรือ เทพสมมติ

ได้แก่ พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ คือ “พระราชา พระเทวี พระกุมาร” (ครั้นสมัยรัชกาลที่ ๑ เพิ่มพระบรมวงศานุวงศ์น้อยใหญ่)

อุปบัติเทพ หรือ เทพแท้

ได้แก่ เทพที่อยู่ ณ ภาควัพื้นดินและที่อยู่สูงกว่า

พระวิสุทธิเทพ หรือ เทพผู้บริสุทธิ์

ได้แก่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระชีนาสพ

๓. แนวคิดพื้นเมืองดั้งเดิมที่เน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง พระมหากษัตริย์มีความใกล้ชิดกับประชาชน หรือพ่อปกครองลูก

วิวัฒนาการของการปกครองระบอบกษัตริย์ไทย สมัยสุโขทัย

ธรรมราชา : พระมหากษัตริย์ของสุโขทัย

- * ธรรมราชา พระมหากษัตริย์ผู้มีทรงใช้อาชญาและอาวุธ
- * โดยเฉพาะในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทย พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นมหาสมมติราช ชัตติยะ ราช และเทพ
- * ไตรภูมิพระร่วง “พระญาในแผ่นดินเรานี้ มิแล้วารู้หลักแลรู้บุญ รู้ธรรม และกระทำโดยทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการดั่งนั้น”
ก่อนไตรภูมิพระร่วง ปรากฏเพียงว่า “กษัตริย์อันสัตว์โลกนับถือชื่อว่าสมมติเทวดา”
- * พระเจ้าแผ่นดินบำเพ็ญองค์เป็น**พระโพธิสัตว์** เพื่อที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล

**หลักมนุษยธรรมหรือมนุษยธรรม ที่พระมหากษัตริย์ทรง
ถือปฏิบัติ และประชาชนยึดถือด้วย**

รู้จักผิดแลชอบ แลรู้จักที่อันเป็นบาปแลบุญ แลรู้จักประโยชน์
ในชั่วนี้ชั่วหน้า แลรู้จักกลัวแก่บาป แลละอายแก่บาป รู้จักว่า
ยากกว่าง่าย แลรู้จักที่รักน้อง แลรู้เอ็นดูกรุณาต่อผู้เข็ญใจ
แลรู้ยำเกรงพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ สมณพราหมณาจารย์อันอยู่ใน
สิขาบทของพระพุทธเจ้าทุกเมื่อ แลรู้จักคุณแก้ว ๓ ประการ

(ไตรภูมิพระร่วง)

สรุปได้ว่าพระมหากษัตริย์สุโขทัยเป็นธรรมราชา เห็นได้จากพระนามและการปฏิบัติ
ที่ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ ๓ - ๔ - ๕ และ ๖

**การปกครองระบอบกษัตริย์ไทย
สมัยอยุธยา**

ในสมัยอยุธยา

พระราชสถานะของพระมหากษัตริย์เปลี่ยนแปลงไป
เป็นแนวคิดของพุทธราชา – ธรรมราชา หมายความว่า
ว่าพระมหากษัตริย์เป็นพระพุทธเจ้า
ไม่ใช่การรับคติของเทวราชา

ข้อสังเกตการนำพระพุทธเจ้าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระมหากษัตริย์

๑. ปรากฏในพระนามพระเจ้าแผ่นดินตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าอู่ทอง เช่นสร้อยพระนามตอนหนึ่งว่า “พระรามธิบดีศรีสุนทรบรมพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว”
๒. พระราชโอรสเป็น “หน่อพระพุทธเจ้า” หรือ “หน่อพุทธางกูรเจ้า”
๓. คำรับคำขานใช้ว่า “ข้าพระพุทธเจ้า” หรือ “พระพุทธเจ้าข้า”
๔. คำอื่นๆ ที่ใช้ เช่น พระกรุณา, พระราชสมภารเจ้า, พระบรมโพธิสมภาร
๕. เมื่อสิ้นพระชนม์ใช้ “นฤพาน”
๖. คำว่า “พระพุทธเจ้า” ไม่เคยมอบให้แก่กษัตริย์ที่ใดทั้งสิ้น

**เทพ ๑๑ องค์ รวมกันเป็นองค์พระมหากษัตริย์
และอภิเษกให้เป็นพระพุทธเจ้า
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ**

“กฤษณมัน บันพรหมพิชญ อิศวรสุนทรเดช เทตบพิตรคิตรณนาประชาราชภูร อพยวงพินาทังมูล
สญญาพลบสัง อังแก่งแสงสรวย รวยเอาชัยภูวนารดิมาสิริ ด้วยบพิตรเสริ่ง ก็เสด็จมาอุปบัติ ใน
กระษัตริย์”

พรหมพิชญบรมเสกเจ้า	จอมเมรุ มาคธ
ขัมภมารุตอร	อาสนม้า
พรุณคณิกุเพนทรา	สุรเสพธ
เวียงรวีรเจ้า	แจ่มจันทร์
เอกาทสเทพแล้ง	เอาองค์
เปนพระศรีสรรเพชญ	ที่อ้าง
พระเสด็จดำรงรักษ	ลัยงโลก ใต้แสง
ทุกเทพทุกท้าวไพร	ช่อไชยา

(กวนพ่าย)

**พระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในบานแพนง
กฏมณเฑียรบาล**

“สมเด็จพระเจ้ารามาริบัติบรมไตรโลกนาถ
มหามงกฏมณุษวิสุทธิสุริยวงษองคพุทธางกูร
บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรง
ทศพิธราชธรรม”

(กฏมณเฑียรบาล)

เทพ ๑๑ องค์ รวมกันเป็นองค์พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระเอกาทศรถ

พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอิศวรบรมนาถบพิตรพระ
พุทธเจ้าอยู่หัว...วิศาลวิสุทธอุดม เทพสมบูรณในพระองค์บ
มิชาติ อาทิคือพระพรหม พระพิฆณุ พระอิศวร พระพาย
พระพรุณ พระเพลิง พระยม พระไพศพ พระอินทร์
พระจันท์ พระอาทิตย์”

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาต))

การตัดทอนพระราชอำนาจของกษัตริย์อยุธยา

แม้พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจล้นพ้นเพียงใด และทรง
ถือธรรมเนียมหลายประการในการทรงปฏิบัติแล้วก็ตาม ยังปรากฏว่าพระ
ราชอำนาจของพระองค์ยังมีกฎหมายตัดทอนพระราชอำนาจไว้ได้

การเปลี่ยนแปลงโครงการสร้างการปกครองในรัชกาลสมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถ ทำให้เกิดกฎมณเฑียรบาลขึ้น เพื่อสร้างความ
เป็นระบบทั้งในพระราชสำนักและการปกครองขุนนางต่าง ๆ ทั้ง
ในพระนครและหัวเมือง

กฎมณเฑียรบาล มาตรา ๑๐๖

อนึ่งพระเจ้าอยู่หัว ดำรัสตรัสด้วยกิจราชการคดีด้วยความประการใดๆ ต้อง
 กฎหมายประเพณีเป็นยุติธรรมแล้ว ให้กระทำตาม ถ้าหมิชอบจงอาจพิศทุล
 ทัดทาน ครั้ง ^๑ ๒ ครั้ง ถ้าหมิพึงเิ่งตไ่ว้อย่าเพื่อส่งไปให้ทุลไนที่ระ
 โทถาน ถ้าหมิพึงจึงให้กระทำตาม ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระอายุการดังนี้
 ท่านว่าผู้นั้นเสมิตพระราชาอาญา

พระอายุการกระบดศึก

....ถ้าอัครมหาเสนาธิบดีแลสมุหมนตรีปฤกษาโทษจะลงทัณฑ์กำผู้ผิด แล
 จะประสาตรางวันสิ่งใด แก่ผู้มีความชอบด้วยพระราชบัญญัตินี้แล้ว
 แลพระมหากษัตริราชเจ้า มิได้บันชา ถ้าทรงพระกรุณาตรัสประการ
 ใดเปนประสิทธิ ถ้ามิได้ต้องด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย ก็ให้อัครมหา
 เสนาธิบดีมุมนตรี เอาชีวิตรแลกความชอบไว้ในแผ่นดิน ให้เอารับสิ่งนั้น
 บังคมทุลพระเจ้าอยู่หัวถึง ๓ ครั้งก่อน ถ้ายังหมิบันชาอีกเล่า จึงให้พระ
 ญาติพระวชพระอัครมเหสี บังคมทุลไนที่ระโทถาน ถ้ายังหมิบันชา จึงให้
 พระสังฆราชถวายพระพร ถ้ายังหมิทรงพระกรุณา จึงให้ตราเปน พระราช
 กฤษฎีกาไว้

การปกครองระบบกษัตริย์ สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์

สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์
วัฒนธรรมการปกครองในระบบเดิม
ยังสืบทอดและธำรงไว้เป็นอย่างดีใน
การสร้างความเป็นปึกแผ่นของ
บ้านเมืองและการสร้างขวัญกำลังใจ
ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน

พระปฐมบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

“พรรณพฤษภาชลธิ์ แลสิ่งของในแผ่นดินทั่วเขตพระนคร
ซึ่งหาผู้หวงแหนมิได้นั้น
ตามแต่สมณชีพราหมณาจารย์ราษฎรปรารถนาเถิด”

พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทย

พระราชกรณียกิจตามราชสูตร

“ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขอยกวรพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขันฑเสมา รักษาประชาชนแลมนตรี”

ทรงมีแนวคิดในการเปลี่ยนแปลงและยอมรับฐานะแห่ง
“มหาชนนิกรสยามสมมติ”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับ
“พระมหากษัตริย์” ภายใต้กฎหมาย

...He sent for them [the American Missionaries his friend
and teacher] and thanked them cordially for all that they
had taught him, assuring them that it was earnest desire to
administer his government after the model of the
limited monarchy of England; ...

ตามความเข้าใจแล้ว ย่อมหมายถึง

“ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ตามแบบอย่างอังกฤษในเวลานั้น

พระราชกระแสในรัชกาลที่ ๔

- ๑) พระมหากษัตริย์พระองค์เดียวไม่สามารถปกครองประเทศให้เป็นไปด้วยดีได้
- ๒) ราชการจะสับสนขัดข้องอย่างไรก็สุดแต่ท่านเสนาบดีเห็นพร้อมกันนั่นแหละ คำนี้
เพียงเท่านี้ อย่าสนเท่ห์เลย
- ๓) พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มิได้อิ่งใหญ่ไปกว่าความสุขส่วนรวมของ
ประชาชน
- ๔) พระมหากษัตริย์แต่ละประเทศไม่สามารถรวบรวมเงินทองไว้ได้มากกว่าที่พระองค์
จะได้รับ เพราะเงินทองเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความยินยอมของเสนาบดี ข้าราชการ
และประชาชน ไม่สามารถจะรวบรวมเงินโดยปิดบังจากการสำงักรู้ของผู้อื่นที่อยู่ใน
ประเทศได้ มิฉะนั้นจะเกิดการขบถและจลาจล และเกลียดชังพระมหากษัตริย์

“อเนกนิกรสโมสรสมมติ”

พระสงฆ์ พระราชวงศ์ ขุนนาง และประชาชน เห็นต้องให้เสด็จขึ้นครองราชย์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทย
พระองค์แรกภายใต้รัฐธรรมนูญ ถึงกระนั้นอำนาจอธิปไตยของปวงชน
ยังถวายเป็นพระราชอำนาจแห่งองค์พระประมุข ตามโบราณ
ราชประเพณี ส่วนการใช้พระราชอำนาจนั้นให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ

สถาบันพระมหากษัตริย์กับสังคมไทยปัจจุบัน

เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม
เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม

ในระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ยัง**ทรงถือ**อำนาจอธิปไตย
ที่ปวงชนได้ถวายไว้ และ**ทรงใช้**พระราชอำนาจผ่าน ๓ องค์กร คือ
อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ
เสมือนผู้แบ่งเบาพระราชภาระของพระองค์

พระมหากษัตริย์พระราชทานพระบรมราโชวาทสั่งสอน
ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกที่ควร มีศีลธรรมกำกับ
และทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง

ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับสังคมไทย
สะท้อนในเชิงสัญลักษณ์อยู่ในคำอวยพระนาม
พระมหากษัตริย์หลายคำบ่งบอกความรู้สึกยกย่อง
เทิดทูนและผูกพันต่อพระองค์

พระเจ้าแผ่นดิน

มีนัยเช่นเดียวกับคำว่า “กษัตริย์” หรือ “ขัตติยะ”

ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน

(เกษตร/นา หรือ เขต/เกษตร)

ได้แก่ผู้ให้นา

พระเจ้าอยู่หัว

หรือ พระพุทธเจ้าอยู่หัว

หมายถึง การยอมรับพระราชสถานะของ

พระเจ้าแผ่นดินว่า ทรงเป็นองค์

พระพุทธเจ้า

ทรงเป็นที่รวมของความเป็นมงคล

ทั้งหลาย

เจ้าชีวิต

แสดงถึงพระราชอำนาจเหนือชีวิตคนทั้งปวงที่อยู่ในพระราชอาณาเขต การทรงสิทธิ์ในการปกป้องคุ้มครองชีวิตประชาชนให้พ้นภัยวิบัติทั้งปวงหรือลงทัณฑ์ผู้กระทำผิดต่อพระราชกำหนดกฎหมายตลอดจนชุบชีวิตข้าแผ่นดินให้มีความสุข ล่วงความทุกข์ เช่น การพระราชทานกำเนิดโครงการต่างๆ ให้แก่ประชาชน

พระมหากษัตริย์ และพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงปฏิบัตินั้น เป็นที่ประจักษ์ชัดที่อยู่แล้วว่า ทรงปฏิบัติเพื่อพสกนิกรของพระองค์ หากแต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ของสถาบันพระมหากษัตริย์คือการที่พระราชวงศ์ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ทุกพระองค์ต่างประกอบพระราชกรณียกิจ พระกรณียกิจเพื่อพสกนิกรด้วยกันทั้งสิ้น อันแตกต่างไปจากอดีต

จึงสรุปได้ว่าพระมหากษัตริย์เป็นธรรมราชาหรือพุทธราชา และสถาบันพระมหากษัตริย์ยังเป็นสถาบันที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือด้วยความจงรักภักดีอย่างไม่เสื่อมคลาย เป็นศูนย์กลางของความสามัคคีธรรมของคนในชาติ เช่นเดียวกับที่เคยปฏิบัติมาแต่ครั้งอดีต เพราะไม่ว่าเวลาจะเคลื่อนไปนานเท่าใดก็ตาม **“พระราชาก็ยังเป็นกำลังของคนทุกชั้นทุกภาค”** อยู่ไม่คลาย

บรรณานุกรม

พระสูตรในพระไตรปิฎก

ขัตติยาธิปไตยสูตร พระสูตรและอรรถกถา แปล อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต เล่มที่ ๓. มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๕.

จักกสูตร พระสูตรและอรรถกถา แปล อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต เล่มที่ ๓. มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๕.

ราชสูตร พระสูตรและอรรถกถา แปล อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต เล่มที่ ๓. มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๕.

อัครัญญสูตร พระสูตรและอรรถกถา แปล ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑. มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๕.

ทุตยหัตถกสูตร พระสูตรและอรรถกถา แปล อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐก-นวกนิบาต เล่มที่ ๔. มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๕.

อรรถกถามหาปทานสูตร พระสูตรและอรรถกถา แปล ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๑. มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๕.

ยัสลิสสูตร พระสูตรและอรรถกถา แปล อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต เล่มที่ ๓. มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๕.

หนังสือ/บทความ

กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์ตามต้นฉบับหลวง เล่ม ๑-๒.

กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. **ประชุม**

จดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. **ประชุม**

ศิลาจารึก ภาคที่ ๑ เป็นจารึกกรุงสุโขทัยที่ได้พบก่อน พ.ศ. ๒๔๖๗. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี. **เรื่องทรงตั้ง**

เจ้าประเทศราชกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔.

ศีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว.. “สถาบันพระมหากษัตริย์” ในลักษณะไทย เล่ม ๒ ภูมิหลัง.

พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๑.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-**

๒๔๑๑. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโท หม่อมเจ้าชิดชนก กฤดากร ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ วันเสาร์ที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔), ๒๕๔๑.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **ธรรมเนียมราชตระกูลในสยาม.** คณะ

พระภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารพิมพ์ถวายส่วนกุศลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพนิภา ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส.

ชินวรสิริวัฒน์, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น (ทรงเรียบเรียง). **นิบาตชาดก จตตافیลนิบาต.**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในการพระกุศล

ฉลองพระชนมายุกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ๖๕ ปี ปีกุญ พ.ศ. ๒๔๖๖. โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑-๔. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, ๒๕๕๓.

นิทานเทียบสุภาษิต (กลากุสุมัญชรี) ภาค ๑-๖. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๙.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๕.

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กัศิประดิษฐ์, ๒๕๐๒

มังกัลลัตที่ปนีแปล. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

รองศยามานนท์. ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๐.

ราชวาทชาตก. พระยาโอวาทวรภิก (แก่น เปรี๊ยะ). โรงพิมพ์สามมิตร, ร.ศ. ๑๒๖.

ศิลปากร, กรม. คัมภีร์โลกที่ปกสาร. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๒๘.

ศิลปากร, กรม. คัมภีร์โลกบัญญัติ. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๒๘.

ศิลปากร, กรม. จักรวาลที่ปนี. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๒๓.

ศิลปากร, กรม. ไตรภูมิภคก หรือ ไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ ๓ (ฉบับปรับปรุงใหม่).
กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, ๒๕๔๕.

ศิลปากร, กรม. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์(จาด).
กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ๒๕๐๒.

ศิลปากร, กรม. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). กรุงเทพฯ:
ม.ป.ท., ๒๕๑๘.

ศิลปากร, กรม. เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ศิลปากร, กรม. วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๙.

ศิลปากร, กรม. **สำเนาและคำแปลพระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ฉบับที่มูลนิธิจุลจักรพงษ์บุญญานิธิมอบให้เป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงประกอบนิติสาร (ประกอบ บุญยัษิต) ป.ช., ท.จ. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๔.

ศุภวัฒน์ เกษมศรี, หม่อมราชวงศ์ (ผู้แปล). **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับเยเรเมียส ฟาน ฟลิต**. ม.ป.ท., ๒๕๑๙.

สารัตถสังคหะเล่ม ๑-๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๑๘.

Samuel J. Smith. **The Siam Repository**. Smith's Place: Bangkok, 1869.

George Haws Fellus, A.M.B.D., Rev. (editor). **Abstract of the Journal of Rev. Dan Beach Bradley. M.D. Medical Missionary in Siam, 1835-1873**. Ohio: Department of Pilgrim Church, 1936.

Kevin Hewison (editor). **Political Change in Thailand**. Routledge: London, 1997.

Noel F. Busch. **Thailand: an introduction to modern Siam**. 2nd edition. Lancaster Press: U.S.A., 1964.

G. William Skinner and A. Thomas Kirsch. (editors) **Change and Persistence in Thai Society**. Cornell University Press: U.S.A., 1975.

Bardwell L/Smith (editor). **Religion and Legitimation of Power in Thailand, Laos, and Burma**. Cornell University Press: U.S.A., 1925.

Foreign Correspondent's Club of Thailand. **The Kingship of Thailand in World Focus**. Singapore: Didier Millet Pte., 2007.

I.W. Mabbett. **Patterns of Kingship and Authority in Traditional Asia**. London: CroomHelm, 1985.

Nicolas Grossman et al. **King Bhumibol Adulyadej: A Life's Work**. Singapore: Didier Millet Pte., 2012.

ภาคผนวก

๑. ว่าด้วยขัตติยวิไลย ๗ ประการ

ตามคัมภีร์ราชานิตินั้นว่า ผู้เป็นกระษัตริย์มีขัตติยวิไลย ๗ ประการคือ

๑. พระอัครมาไศรยชอบปกครองขัตติยธรรมนิยมให้ถาวร
  ๒. มีอำมาตย์ข้าราชการคอยกระทำกิจตามพระราชประสงค์
  ๓. ตั้งตำแหน่งเสนาบดีให้รักษาการบ้านเมืองตามหน้าที่
  ๔. บำรุงตกแต่งเมืองให้มั่นคงแข็งแรง
  ๕. ลงพระราชอาญาผู้ผิดโดยสมควรแก่โทษ
  ๖. ประมวลญของส่วยต่าง ๆ ให้คลังแลอยู่ฉางของหลวงเต็มอยู่ไม่สิ้นไปโดยง่าย
  ๗. เป็นไมตรีกับกระษัตริย์เมืองอื่น
- รวมขัตติยวิไลยของกระษัตริย์ ๗ ประการ

๒. ว่าด้วยพระกำลังพระมหากษัตริย์ ๕ ประการ

กล่าวตามจัดดาฬีสินิปาต เตสกุณฑกถานั้นว่า พระกำลังแห่งพระมหากษัตริย์ ๕ ประการคือ

๑. กำลังแห่งพระพาทา
  ๒. กำลังพระราชทรัพย์
  ๓. กำลังแห่งพลเสนา
  ๔. กำลังสนัตติ ซึ่งสืบเชื้อพระวงศ์แห่งกระษัตริย์อันประเสริฐ
  ๕. กำลังพระปัญญา
- รวมเป็นพระกำลัง ๕ ประการ

๓. ว่าด้วยลักษณะธรรม ๘ ประการ ที่พระมหากษัตริย์ทรงประพฤติ

ในสุวรรณสามชาตกนั้นกล่าวว่า ธรรม ๘ ประการที่พระมหากษัตริย์ทรงประพฤตินั้นคือ

๑. ทรงปฏิบัติเคารพในพระราชบิดาพระราชมารดา
๒. ทรงปฏิบัติด้วยดีในพระมหาลี พระราชบุตร พระราชธิดา แลนางนักษมนทั้งปวง

๓. ทรงประพฤติด้วยดีในพระราชวงษ์แลเสนาามาตย์ราชมนตรีทั้งปวง
๔. ทรงประพฤติด้วยดีในขุนพลแลนายทัพนายกองพลทหารข้างม้าทั่วไป
๕. ทรงประพฤติด้วยดีต่อราษฎรประชาชนในจำพวกบ้านน้อยบ้านใหญ่
๖. ทรงประพฤติด้วยดีต่อประเทศบ้านเมืองแลชาวชนบทบ้านนอก
๗. ทรงปฏิบัติบำเหน็จในสมณซึ่งพรหมณ์ทั้งหลาย
๘. ทรงประพฤติพระราชทานอภัยแก่สัตว์เนื่องกันให้พ้นความเบียดเบียน
รวมเป็นราชธรรม ๘ ประการ

๔. ว่าด้วยลักษณะจักรวัตติธรรม ๑๒ ประการ

กล่าวตามปาถะยวรรค จักรวัตติสูตรนั้นว่า จักรวัตติธรรม ๑๒ ประการ
ที่พระมหากษัตริย์ทรงประพฤตินั้นคือ

๑. ทรงประพฤติต่อนายทัพนายกองซึ่งอยู่ใกล้ชิดพระองค์เป็นต้น
๒. ทรงประพฤติในกระษัตริย์ซึ่งได้อภิเศก
๓. ทรงประพฤติในพรหมณ์ผู้ถือพรต
๔. ทรงประพฤติในเศรษฐีคฤหบดีผู้มีทรัพย์
๕. ทรงประพฤติแก่ชวานิคมแลชาวชนบท
๖. ทรงประพฤติในภิกษุสมณะ
๗. พระราชทานอภัยในหมู่เนื้อสัตว์จตุบาทเป็นต้น
๘. พระราชทานอภัยในหมู่สัตว์ปีกษาทิชาชาติเป็นต้น
๙. ทรงประพฤติพ้นจากอาธรรมทุจริต เป็นต้น
๑๐. ทรงประพฤติพระราชทานทรัพย์ให้กู้เป็นทุนแก่ผู้ทำการที่ซัดสนเป็นต้น
๑๑. พอพระทัยตรัสไต่ถามอรรถธรรมที่ผิดแลชอบแก่สมณะพรหมณ์ เป็นต้น
๑๒. (ต้นฉบับไม่ครบถ้วน)

รวมจักรวัตติธรรม ๑๒ ประการ

๕. ว่าด้วยราชธรรม ๑๐ ประการ แลวุฒิธรรม ๘ ประการ

กล่าวตามคัมภีร์อัสติเนบาตชาดก ในมหาหังสชาดกนั้นว่า ราชธรรม ๑๐ ประการ
ที่พระมหากษัตริย์ทรงประพฤติคือ

๑. ทรงบำเพ็ญทาน
  ๒. ทรงสมทานศีล ๕ เป็นนิจศีล แลศีล ๘ เป็นอุโบสถศีล
  ๓. ทรงบริจาคสรรพาศุเป็นสาธารณทานประโยชน์
  ๔. ทรงประพฤติซื่อตรงต่อธรรม
  ๕. มีพระวาจาอ่อนหวานต่อประชุมชน
  ๖. ทรงประพฤติบารบาปธรรมให้เร่าร้อน คือ ทรงสมทานอุโบสถเป็นการพิเศษตามสมควร
  ๗. ไม่ประพฤติทรงพระโกรธให้มาก หรือโกรธแต่น้อย
  ๘. ไม่ทรงประพฤติวิหิงษาเบียดเบียนต่อชาวเมืองโดยไม่ชอบธรรม
  ๙. ทรงประพฤติอดกลั้นเป็นขันติธรรมโดยมาก
  ๑๐. ไม่ทรงพิโรธให้ผิดธรรมเป็นที่ร้าวฉานต่อชาวเมือง
- รวมเป็นราชธรรม ๑๐ ประการ

๖. ว่าด้วยวุฒิธรรม ๘ ประการ

กล่าวตามคัมภีร์ราชินิติ กระจกษัตริย์ทรงประพฤติราชธรรม ๘ ประการ ซึ่งเรียกว่าวุฒิธรรมในที่บางแห่ง คือทรงประพฤติดังนี้

๑. ทรงประพฤติเหมือนพระอินทร์
๒. ทรงประพฤติเหมือนพระอาทิตย์
๓. ทรงประพฤติเหมือนพระพาย
๔. ทรงประพฤติเหมือนพระยายมราช
๕. ทรงประพฤติเหมือนพระมหาสมุทร
๖. ทรงประพฤติเหมือนพระจันทร์
๗. ทรงประพฤติเหมือนแผ่นพสุธา
๘. ทรงประพฤติเหมือนพระพิรุณ

รวมเป็นวุฒิราชธรรม ๘ ประการ

อธิบายวุฒิราชธรรม ๘ ประการ

ข้อ ๑ สมเด็จพระอมรินทรเทวราชย่อมทรงติเตียนเทพยดาผู้ประพฤติผิดไม่ชอบธรรม ย่อมทรงยกย่องสรรเสริญเทพยดาผู้ประพฤติเป็นธรรม มิได้ลำเอียงอาชรรณเลย

มีอุประมาฉันทใด กระษัตริย์ย่อมทรงกตขี่ข่มขู่ชาวเมืองผู้ละเมิดฝ่าฝืนต่อพระราชกำหนด แลทรงยกย่องสรรเสริญต่อผู้กระทำชอบตามพระราชบัญญัติ มีอุประมาเหมือนสมเด็จพระอมรินทร์ผู้ทรงประพตติต่อเทพยดาฉนั้น

ข้อ ๒ ทรงประพตติเหมือนพระอาทิตย์นั้น ด้วยพระอาทิตย์แผ่รัศมีส่องโลกครบ ๘ เดือนแล้ว แม่น้ำลำธารใหญ่่น้อยย่อมแห้งลงไปด้วยแสงแดดแผดเผาฉนั้นใด การเก็บภาษีอากรในประเทศบ้านเมืองจึงควรค่อย ๆ เก็บฉนั้น

ข้อ ๓ ทรงประพตติเหมือนพระพายนั้น คือลมย่อมแล่นทั่วไปภายในสรীর่างของมนุษย์ทั้งปวงฉนั้นใด กระษัตริย์ควรให้คนสืบเหตุผลบของราชการบ้านเมือง เพื่อได้ทราบเหตุการณ์ของผู้อื่นฉนั้น

ข้อ ๔ ทรงประพตติเหมือนพระยายมราชนั้น คือว่า พระยายมราชผู้เป็นเจ้าของใหญ่ในยมโลกนั้น ไม่ได้เลือกที่รักที่ชัง ย่อมสั่งบังคับให้เนรียกะสัตว์ต้องตายด้วยกรรมที่ตนกระทำมาฉนั้นใด กระษัตริย์ก็ย่อมไม่ทรงเลือกที่รักที่ชัง ให้ลงโทษผู้ผิดตามโทษานุโทษ ควรแก่พระราชอาณาฉนั้น

ข้อ ๕ ทรงประพตติเหมือนพระมหาสมุทรนั้น คือว่ามหาสมุทรอันใหญ่กว้างทั้งหลาย ย่อมไม่อ้วนอวนขอร้องแม่น้ำใหญ่น้อยทั้งปวงให้ไหลมาสู่ตนฉนั้นใด กระษัตริย์ย่อมไม่อ้วนอวนขอร้องราชทรัพย์แลราชสมบัติต่อบ้านเมืองใด ๆ ในพระราชอาณาจักรราชทรัพย์แลราชสมบัติย่อมล้นไหลเข้ามาสู่คลังหลวงของพระองค์โดยราชธรรมตามพระราชประเพณีที่สืบต่อมาฉนั้น

ข้อ ๖ ทรงประพตติเหมือนพระจันทร์นั้น คือว่าพระจันทร์มีรัศมีงามเต็มดวงในวันบรรณรสีขึ้น ๑๕ คำส่องรัศมีให้โลกเห็นเป็นที่ชื่นชมยินดีทั่วไปฉนั้นใด กระษัตริย์ย่อมทรงสำแดงดวงพระพักตร์ให้ชนทั้งปวงเห็นเป็นที่นารักชื่นชมทั่วไปฉนั้น

ข้อ ๗ ทรงประพตติเหมือนแผ่นพสุธานั้น คือว่าพื้นแผ่นพสุธาฉนั้น อารองรับชนทั้งดีแลชั่วไว้ทั้งฉนั้นใด กระษัตริย์ผู้เป็นเจ้าของใหญ่เหนือแผ่นปถพี ก็สมควรจะทรงรับรองประเทศบ้านเมืองแลชนทั้งปวงอันดีแลชั่วที่อยู่เหนือแผ่นดินพระราชอาณาเขตร์ทั้งฉนั้น

ข้อ ๘ ทรงประพตติเหมือนพระพิรุณนั้น คือว่าพระพิรุณพลาหยอมบันดาลฝนให้ตกเหนือแผ่นดินตลอดไปในสี่เดือน ทำแผ่นดินแลต้นไม้ใหญ่น้อยให้ชุ่มชื้นทั่วไปฉนั้นใด กระษัตริย์ย่อมทรงประพตติให้พลนิกรทั้งหลายชุ่มชื้นไปด้วยเสบียงอาหาร แลของพระราชทานแจกจ่ายตามคราวที่ถึงกำหนดฉนั้น

๗. ว่าด้วยสังคหธรรมของกระษัตริย์ ๔ ประการ

ตามบาฬีอัฐฐนิบาต อังคุตตรนิกายนั้นว่า สังคหธรรมของกระษัตริย์ ๔ ประการ นั้นคือ

๑. ย่อมเก็บของส่วยชั๊กแต่ ๑ ใน ๑๐ ส่วน
  ๒. แจกจ่ายเสบียงอาหารแก่พวกโยธาทวยหาญครั้ง ๑ ใน ๖ เดือน
  ๓. ย่อมให้ทรัพย์เป็นทุนแก่คนขัดสน ครบ ๓ ปีแล้วเรียกเพียงทุนเดิมมิได้ดอกเบี้ย
  ๔. ดำรัสพระวาจาแก่ผู้เฒ่าผู้ใหญ่อันเจริญด้วยชาติแลวัยแลคุณด้วยพระวาจาอ่อนหวานเป็นที่น่าฟังน่ารัก
- รวมเป็นสังคหธรรม ๔ ประการ

อีกอย่าง ๑ สังคหธรรมของกระษัตริย์ ๔ ประการตามบาฬี ในคัมภีร์จตุกกนิบาต อังคุตตรนิกายนั้น กล่าวว่่า สังคหธรรม ๔ ประการของกระษัตริย์ คือ

๑. ทรงแจกจ่ายแบ่งปัน
  ๒. ทรงดำรัสพระวจาอันเป็นที่น่ารักน่าฟัง
  ๓. ย่อมทรงประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ประชุมชนทั่วไปในพระราชอาณาจักร
  ๔. มีพระเมตตากรุณาแก่สมณชีพราหมณ์แลประชาชนราษฎรทั้งปวง
- รวมเป็นสังคหธรรม ๔ ประการ

ประกาศจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี

อนุสนธิคำสั่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ ๓๑๘/๒๕๕๓ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี พ.ศ. ๒๕๒๑ ลงวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๓ เพื่อให้การบริหารกองทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๙ แห่งข้อบังคับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่าด้วยกองทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี พ.ศ. ๒๕๒๑ พ.ศ. ๒๕๕๒ อธิการบดีจึงให้ยกเลิกคำสั่งดังกล่าว และแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี ชุดใหม่ ประกอบด้วยผู้มีตำแหน่งและนามดังต่อไปนี้

๑. อธิการบดี	เป็น ประธานกรรมการ
๒. รองอธิการบดี (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว.กัลยา ติงศรัทีย)	เป็น กรรมการ
๓. คณบดีคณะอักษรศาสตร์	เป็น กรรมการ
๔. ผู้แทนสภาคณาจารย์	เป็น กรรมการ
๕. ศาสตราจารย์กิตติคุณสุนน อมรวิวัฒน์	เป็น กรรมการ
๖. ศาสตราจารย์ ดร.พัทยา สายหู	เป็น กรรมการ
๗. ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.ประคอง นิมมานเหมินทร์	เป็น กรรมการ

๘. รองศาสตราจารย์ ดร.อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์	เป็น กรรมการ
๙. รองศาสตราจารย์ ดร.บัญชา พูลโกศา	เป็น กรรมการ
๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล	เป็น กรรมการ
๑๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ	เป็น กรรมการ
๑๒. ผู้อำนวยการสำนักบริหารงานวิจัย	เป็น กรรมการและเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล)
อธิการบดี

ฝ่ายประสานงานการจัดทำหนังสือ

รองศาสตราจารย์ ดร.อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์

นายแก้ว ปุณทริกโกทก

นางพรประภา เสวกวิหารี

นางสาวลดาวัลย์ ภาจิตต์ใจมั่น

นางสาวสรารักษ์ หงสะมัต

นางสาวขวัญพัฒน์ นาคำ

นายกรรชิต จิตรระทาน

นางสาวบงกช หงสะพัก

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [๕๗๐๑-๑๐๑/๑,๐๐๐(๒)]

โทร. ๐ ๒๒๑๘ ๓๕๕๗, ๐ ๒๒๑๘ ๓๕๖๓ โทรสาร ๐ ๒๒๑๕ ๓๖๑๒

นางศรีนทิพย์ นิมิตรมงคล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

<http://www.cuprint.chula.ac.th>

